Constantinople

Rue des Petits-Champs

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Çaykovski'nin İstanbul'da dinlediği Beethoven senfonisi

"Çaykovski İstanbul'da gittiği bir konserde Beethoven'in 6. Senfoni'sini dinlemiş". Biri gelip bana böyle bir şey söylese *"Herhalde 1 Nisan şakası yapıyorsunuz"* derdim. Andante'nin Haziran sayısında yayımlanan bu makalemi gerçekten de güneşli bir "1 Nisan" günü öğleden sonrasında kaleme almaya başlamış olduğum için muhtemelen aklıma gelen bu düşünceye rağmen, giriş cümlemde ifade ettiğim sözler, şaka olmaktan çok, hem de çok öte. Şaka gibi olan, belki de, müzik tarihimizde böylesine enteresan bir hadisenin bilinmiyor oluşu, ne yazık ki. İşte yine salkım saçak ipuçlarını bir araya getirerek çözmeye gayret ettiğim bir müzik bulmacasının enteresan hikâyesini huzurlarınızda günışığına çıkartırken, karanlıkların esasında ışık eksikliğinden değil, bakış açısı ayarsızlığından kaynaklandığını görüyorum. Ama bu ince bir ayar; yeter ki ışık olsun... Tepebaşı'nda Çaykovski nasıl oldu da o konsere katıldı? İstanbul'da o devir Beethoven senfonileri mi çalınırdı? İşte bu makalede hep birlikte keşfedeceğiz...

14 Mayıs'ta Arménie gemisi Trabzon Limanı'na varır; muhteşem bir sabah güneşinde Trabzon Çaykovski'ye çok güzel görünmüştür. Mektubunda burayı "rüya diyarı" olarak tanımlar. Uşağı Alesha ile birlikte kısa bir süre için gemiden şehre inerler. Keşfettiği bu "Doğu şehri"nin insanları çok hoştur; etrafta bilhassa yakışıklı erkekler ve güzel oğlanlar gördüğünü ifade eder.

Pyotr İlyiç Çaykovski 1886 ve 1889 yılları olmak üzere İstanbul'a 2 defa geldi. Bu ziyaretlerinin detaylarını, onun vefatından hemen sonra, kardeşi Modeste'in yayımladığı biyografi ve mektuplardan okumak mümkün. Esasında her iki ziyaretin sebebi, Çaykovski'nin Avrupa ve Rusya arasında yaptığı deniz yolculukları esnasında bindiği gemilerin İstanbul Limanı'na uğramış olmalarıyla ilintiliydi. Yani Çaykovski İstanbul'a özel bir maksatla gelmemiş, ama yolculuğu sırasında karşısına çıkan bu turistik gezi fırsatlarını da kaçırmamıştı. 1886'da gemiyle İtalya üzerinden Paris'e gitmek üzere rotasını çizmiş, ancak Napoli'deki kolera salgınından ötürü istikametini Marsilya'ya doğru çevirmek zorunda kalmıştı. 1889'da ise besteci bu defa Londra ve Paris'ten Rusya'ya dönerken İstanbul'a uğradı.

12 Mayıs 1886'da Batum'da gemiye bindiği zaman Çaykovski Tiflis'te bulunan kardeşi Anatoli'yi yeni ziyaret etmiş, Tiflis'ten ayrılırken istasyona büyük bir kalabalık gelmiş ve trene çiçekler fırlatmışlardı. Opera'da ***Mazeppa***'yı izlemiş; Tiflis'te kendisine gösterilen ilgiden son derece etkilenmişti. Ama İstanbul'a doğru *Arménie* gemisi yol alırken, kulaklarında hâlâ 11 Mart'ta Moskova'da Max Erdmannsdörfer idaresinde dünya prömiyerini dinlediği ***Manfred Senfonisi*** olmalıydı. Byron'ın da bir zamanlar geçtiği İstanbul Boğazı'nın akıntılı sularının girdaplarında kopan küçük fırtınalara yakışan bu inişli çıkışlı gerilim müziği, yolcusunu Karadeniz'den aşağı doğru getirirken, uşağı Alexei [Alesha] Sofronov ile seyahat eden Çaykovski 13 Mayıs günü kamarasında Modeste'e hitaben yazdığı mektubuna aşağıdaki satırlarla başlıyordu. Rosa Newmarch'ın 1900 yılında yayımladığı biyografisinde *"duygusal ve romantik çaresizliği başka devirlere ve ülkelere aitti. Chateaubriand ve Byron'ı yankılandırırdı"* dediği Çaykovski'yi o küçük kamarada İstanbul'a doğru yavaş yavaş yol alırken hayal etmek bile büyülüyor insanı:

"Sana bu mektubu Paquet Şirketi'ne ait Arménie gemisindeki kamaramdan yazıyorum. Tiflis'te herkes nedense benim bu gemiye binmem için ısrar etti, ama buna bindiğim için pişmanım, çünkü Batum'da Messagerie Şirketi'nin gemisini gördüm; o da yarın ayrılıyor ve bana çok daha güzel ve büyük göründü. Neyse, hiç olmazsa hava o kadar güzel ve manzara harika ki hangi gemi olduğu o kadar da fark etmez. Kendime özel bir kamara olsun yeter, ki öyle de oldu zaten. Alesha ikinci sınıf seyahat ediyor. Messagerie'de olduğu kadar rahat olmadığını söylese de neşeli bir grup ile birlikte ve keyfi yerinde. Birinci sınıfta pek fazla kimse yok. Devamlı saklı duran iki karısıyla birlikte Batum Türk Konsolosu, üç güzel kızıyla beraber hoş bir İtalyan tüccar hanımı ve ben - hepsi o kadar. Kaptan - çok iyi bir adam - yemeklerini bizimle yiyor. Ama konuşmalar o kadar sıkıcı ki; çok yazık çünkü lezzetli yemekleri mahvediyor".

Ertesi sabah 14 Mayıs'ta *Arménie* gemisi Trabzon Limanı'na varır; muhteşem bir sabah güneşinde Trabzon Çaykovski'ye çok güzel görünmüştür. Mektubunda burayı "rüya diyarı" olarak tanımlar. Uşağı Alesha ile birlikte kısa bir süre için gemiden şehre inerler. Keşfettiği bu "Doğu şehri"nin insanları çok hoştur; etrafta bilhassa yakışıklı erkekler ve güzel oğlanlar gördüğünü ifade eder. Ailesine yazdığı uzun ve çok sayıda mektubun yanısıra Çaykovski ayrıca hayatı boyunca günlük de tutmuştur. Wladimir Lakond'un 1945 yılında kısmen İngilizce tercümesiyle yayımladığı bu günlüklerde 1886 yılı Avrupa seyahatinin detaylarını da bulmak mümkündür. Trabzon'a vardığı o sabahı ve şehirde geçirdiği saatleri Çaykovski defterine şöyle not edecektir:

"Alesha ile birlikte kayıkla şehre çıktık. Yakışıklı kürekçi aynı zamanda rehberliğimizi yaptı. Şehirde turistik gezinti. Şehrin ve sokaklarının - ama bilhassa yaşayanlarının - çekiciliği. Nedense bütün bunlar bana Doğu'nun peri masallarını hatırlatıyor. Hotel Europe. Beni tanıyan bazı Ruslar table d'hôte'tan sonra odama geldiler. At üstünde Yunan Manastırı'nı ziyaret. Geri dönüş. Kahve ve nargile. Rusça konuşan çekici bir yerli. Gemiye dönüş".

Çaykovski'nin kamarasında sohbet ettiği Türk kimdi?

Trabzon sokaklarında Çaykovski'yi at üzerinde dolaşırken nedense düşünemiyorum. Ya kahve ve nargile içerken? Bundan sonraki durak Giresun'dur. Ama Çaykovski gemiden gördüğü manzaradan pek de etkilenmez. *"Her zamanki kalabalık ve yoğunluk; mal indirip bindirme gürültüleri"* diye yazar. Öğleden sonra ise Samsun'a varırlar. Dağlar o kadar yüksek değildir artık; ama manzara yine de güzeldir. Çaykovski ise kamarasında tek başına Rusya'yı ve ailesini özlemektedir. *"O kadar mutsuzum ki"* notunu düşer 14 Mayıs' a ait kaydettiği intibalarının son cümlesi olarak hatıra defterine. Ne evrensel bir duygudur, insanlar içinde bile yalnızlığı derinden hisseden melânkolik yapıdaki sanatçılar için bu satırların kaydettiği o birkaç kelime. 15 Mayıs'ta İstanbul'a doğru Karadeniz sahillerinde *Arménie*'nin seyri sürer. Çaykovski öğlen güvertede yürüyüş yapar; kitap okur ve başarısız bir şekilde beste yapmaya çalışır ise de pek sonuç alamaz. Uzak kıyıların ve denizin güzelliği karşısında

Dolapdere'nin ara sokaklarını gözümün önüne getiriyorum da bu satırları yazarken; inanamıyorum okuduklarıma. Üstelik akşam vakti, Çaykovski pansiyonun yolunu kaybeder; evin hangisi olduğunu buluncaya kadar da korku, panik ve telaş içerisinde mahallenin bütün kapılarını yumruklamaya başlar. Dahası biraz da sarhoştur.

kendisinden geçmiştir. Akşam yemekten sonra kamarasına geçerek yalnız başına kalmak isterse de birinci sınıftan bir Türk yanına gelip onunla konuşmaya başlar. Kimdi acaba bu Türk? Hatıra defteri bundan fazlasını yazmıyor ne yazık ki. O akşam Çaykovski, Modeste'e yazdığı mektubunda günün özetini yaparken şöyle der:

"Bu sabah üç saatliğine durduk ve hava hâlâ mükemmel. Genelde yolculuk bundan daha iyi olamazdı ama gün içinde birkaç defa üzerime berbat şiddette depresif hisler geldi. Bu hisler öğlen ve akşam yemekleri haricinde yakamı bırakmadı - o zaman da içtiğim şarap sayesinde. İyi ki Alesha benimle birlikte, mevcudiyeti büyük bir nimet. Gün batımını görebilmiş olsaydın herhalde zevkten çıldırırdın [...] Yarın sabah öğlen 12'ye doğru sadece altı saat kalacağımız İstanbul'a varıyor olacağız. Sadece Aya Sofya'yı görmeye vaktim olacak ve sonra yola devam edeceğiz".

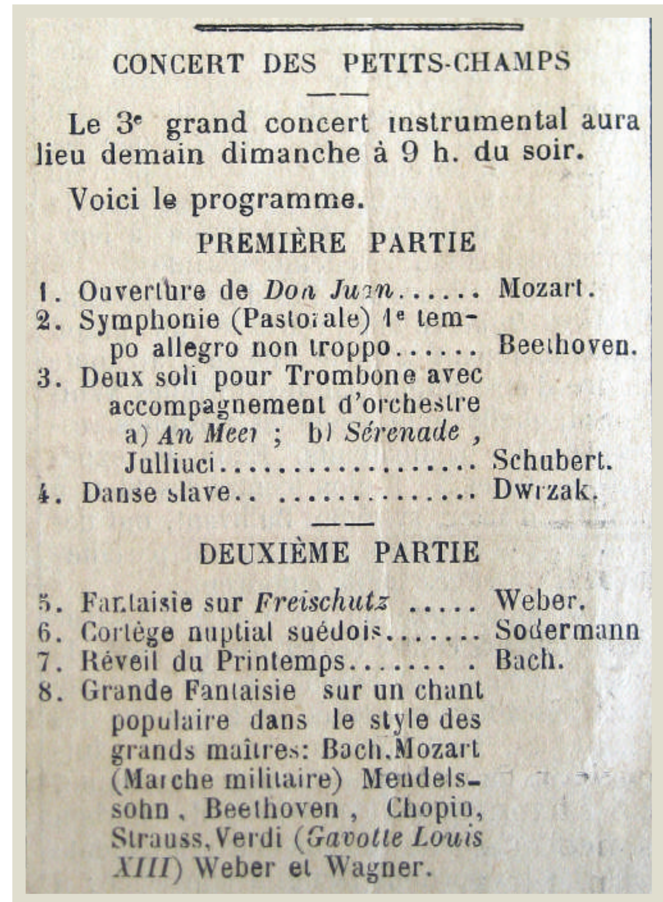
Çaykovski her ne *kadar mektubunda İstanbul'da altı saat kalacağını yazsa da bu ziyaret 24 saati bulacaktır. Ertesi günü elinde dürbünle geminin güvertesinde saatlerce Boğaz'ı görmek için can attığı ve nihayet İstanbul'a vardığı 16 Mayıs'ı hatıra defterinde şu satırlarla ebediyete kaydedecektir:*

"Sabah biraz sıkıntılı uyandım. Hava bulutlu [...] Öğlen yemeğinden sonra hiç durmadan elimde dürbünle Boğaz'ı göreceğim umuduyla baktım durdum. Ancak saat 2'ye kadar belirmedi. En nihayetinde Boğaz. Demir attık. Saraylar. Türk dostum, Abaza'lı Gürcü tercümanım oldu (sonrasında), yaşayan bir Baedeker gibi bana her şeyi sağda solda işaret etti. Sultan'ın sarayı, Büyükelçilik (Büyükdere) [muhtemelen Rus Büyükelçiliği yazlık konutu], vs. Sonunda saat üç gibi "Stambul"a [limana] vardık. Bizi karşılamaya kayıklarla geldiler; aralarında o şirin İtalyan ailenin ahbapları, ya da akrabaları da vardı. Gözyaşları. Şehrin yerlileri gemiyi terk ederken epey coşkulu gürültü. Saat 4 gibi biz de indik. Biz derken ben, Alesha, Tiflis'ten gelen Fransız ve şişko Sasha, Venedik'e okumaya giden Ermeni. Galata. Bir Türk memur bize çok yardımcı oldu. At arabası. Hotel Luxembourg. Hiç oda yok".

Patetik Senfoni'nin bestecisi Dolapdere'de yolunu kaybediyor

Beyoğlu'ndaki Luxembourg Oteli'nde ne yazık ki Çaykovski'ye kalabileceği tek bir oda dahi bulunamamıştır. Otel müdürü kibarca gülümser. Kahve ikram edilir ve Pera'da bir gecelik dahi olsa, kalabilecekleri bir oda temini için yetkili birisi görevlendirilir. Ancak sadece bir "maison meublée", yani pansiyon havasında dayalı döşeli bir evde bir oda bulunabilmiştir. Burası Çaykovski'nin tabiriyle "iğrenç ve berbat" döşenmiş bir yerdir. Alexei bu durum karşısında olay çıkartır ise de "böcek kaynayan bu küçük pis oda"da geçirirler İstanbul'daki tek gecelerini. Dolapdere'nin ara sokaklarını gözümün önüne getiriyorum da bu satırları yazarken; inanamıyorum okuduklarıma. Üstelik akşam vakti Çaykovski pansiyonun yolunu kaybeder; evin hangisi olduğunu buluncaya kadar da korku, panik ve telaş içerisinde mahallenin bütün kapılarını yumruklamaya başlar. Dahası biraz da sarhoştur. Çaykovski'nin hatıra defterinden İstanbul'da yaşadıklarına dair inanılması güç, ama gerçek tespitler. Ama dahası var...

Akşam saati Beyoğlu'nda yaşadığı korku dolu bu anlardan önce Çaykovski, Pera ve Galata'yı çabucak dolaşır. Önce Tünel'e binerek aşağı inerler. Sonra Yüksek Kaldırım'ın basamaklarını tırmanarak tekrar Pera'nın büyük caddesine gelirler. Bir pasajda yemek yenir ve sonrasında Çaykovski tek başına bir café'ye oturur. Yanıbaşındaki bahçeden askeri bando sesleri işitilmekte, yazlık tiyatroda ise klasik müzik konseri verilmektedir. Müzik tarihçemiz açısından anı defterine yazdıkları bir hayli şaşırtıcıdır Çaykovski'nin: *"Leipzig tipinde genç bir adam şefti. Ruslar. Programın (Don Juan Uvertürü, Pastoral Senfoni'nin birinci bölümü, trombon için bir parça ve Dvoř ák dansları) birinci yarısından sonra ayrıldım".* Yani Çaykovski açık ve net bir şekilde İstanbul'da Beethoven'in ***Pastoral Senfoni***'sinden bir bölüm dinlediğini yazar anılarında. Konserin ikinci yarısına kalmaktan vazgeçmişti belki, ama şu bir satırda ne kadar da önemli ipuçları bulunmaktaydı. Kimdi bu "Leipzig tipi" genç adam? Peki, bu konser gerçekten de İstanbul'da verilmiş miydi? Çaykovski'nin hafızası, dinlediği eserler hakkında yanılmış olamaz mıydı? Zira yayımlanmış başka hiçbir mektubunda böyle bir konserden kimseye bahsetmemişti.

CONCERT DES PETITS-CHAMPS

Le 3e grand concert instrumental aura lieu demain dimanche à 9 h. du soir.

Voici le programme.

PREMIÈRE PARTIE

1. Ouverture de *Don Juan*...... Mozart.
2. Symphonie (Pastorale) 1e tempo allegro non troppo...... Beethoven.
3. Deux soli pour Trombone avec accompagnement d'orchestre a) *An Meer* ; b) *Sérenade* , Julliuci.................. Schubert.
4. Danse slave.. .... Dwrzak.

DEUXIÈME PARTIE

5. Fantaisie sur *Freischutz* ..... Weber.
6. Cortège nuptial suédois....... Sodermann
7. Réveil du Printemps....... . Bach.
8. Grande Fantaisie sur un chant populaire dans le style des grands maîtres: Bach.Mozart (Marche militaire) Mendelssohn, Beethoven, Chopin, Strauss,Verdi (*Gavotte Louis XIII*) Weber et Wagner.

Çaykovski'nin İstanbul'da bulunduğu günün yerel basınını incelemek, en akıl kârı yoldu bu durumda. İstanbul'da 24 saat kalmış olsa da, onun da muhtemelen sayfalarına göz attığı yerel Fransızca basının neşriyatı bana sadece bu bilmecenin çözülmesinde en büyük delili sağlamakla kalmadı, aynı zamanda sütunlarında o günün haberleri ve ilânları arasında kaybolduğumu hissettirerek büyük Rus bestecinin gözünden o günün İstanbul'unun sanatsal gündelik havasını da solumamı sağladı. Arşivde geçirdiğim en güzel öğleden sonralardan biri oldu. 2012'nin İstanbul'unda arşivdeki masamda bir dedektif havasında Çaykovski'nin hareketlerini, keşfi yüz küsur yıl gecikmiş bir GPS'le, takip eder gibi hissediyordum kendimi. 1886 yılı

dev ciltlerini yerinden zor kaldırabildiğim *La Turquie* gazetesini önümdeki rahleye koydum ve o sararmış yaprakları çevirirken, içimin de lime lime olmaya yüz tutmuş o yapraklar gibi titrediğini hissettim. ***Don Juan***'lı trombonlu, Beethoven ve Dvorák'lı bir konser gerçekten de İstanbul'da o gün verilmiş miydi?

Gazete sayfalarında yavaş yavaş 16 Mayıs'a doğru yaklaşırken "CONCERT DES PETITS-CHAMPS" başlığı ile bir ilân dikkatimi çekti. Pazar akşamı saat 9'da verilecek olan senenin üçüncü büyük orkestra konserinin duyurusuydu bu. Başlığın altında detaylıca sıralanan programı gördüğüm zaman ise içimde *"Eureka!"* diye bir sesin avaz avaz haykırdığını duyar gibi oldum. Ardından aynı gür ses şöyle bağırmaya devam etti: *"Yakın, yıkın, yok edin, unutun; ama gerçekten araştırılan tarih işte böylesine taptaze çıkıyor insanın karşısına!"* Bunu ise hiç bir zaman unutmayın: Bugün yerinde sakil bir kat otoparkının bulunduğu Tepebaşı'nda 16 Mayıs 1886 Pazar akşamı koskoca Çaykovski oturup bir konser dinlemişti. Anı defterine titizlikle not ettiği program ise gazetedeki basılı program ile eşleştirilen ayrı belgelerdeki aynı parmak izleri gibi tıpatıp örtüşüyordu. Bu ne mucizeydi ki bestecinin bir akşam için tesadüfen uğradığı İstanbul'da o akşam sezonun büyük orkestralı konseri gerçekleşmişti. O da bu fırsatı kaçırmamıştı.

* "Leipzig tipli" Paul Lange Bey.

Peki, o akşam orkestrayı kim idare ediyordu? Kimdi bu esrarengiz Leipzig tipi? Bunun cevabı da *La Turquie* gazetesinin sütunlarında karşıma çıktı. Bu detayı da keşfetmek içimde ayrı bir sessiz çığlığa sebebiyet veriyordu. Konserin şefi, sonradan Padişah'ın Bahriye Bandoları'nın direktörlüğüne getirilecek olan Alman asıllı Paul Lange Bey idi. Şimdi Çaykovski'nin neden "Leipzig tipi" dediği anlaşılmış oldu. Acaba Paul Lange'nin haberi var mıydı o akşam İstanbul'da kendisini dinlemeye gelen Beyoğlu ahalisi arasında Çaykovski'nin de bulunduğundan? Sanmıyorum. Çaykovski'nin ise, Paul Lange'nin oğlu Hans Lange'nin günün birinde Arturo Toscanini'nin asistanı olarak New York Filarmoni Orkestrası'nın şefliğine ve ardından da bir süre Chicago Senfoni Orkestrası'nın başına getirilerek kendi senfonilerini de başarıyla idare edeceğinden nasıl haberi olabilirdi? O tarih daha henüz yazılmamıştı; Hans Lange 1886'da iki yaşındaydı.

Çaykovski İstanbul'daki konserin ikinci yarısına neden kalmadı?

Bütün bu düşüncelerimin içerisinde Çaykovski'nin ikinci yarıya kalmayı tercih etmediği konserin ilânına gazetede tekrar uzun uzun bakıyorum. Birinci yarıda gerçekten de Mozart'ın ***Don Juan*** operası uvertürü seslendirilmiş, ardından *"Allegro [ma] non troppo"* temposuyla Beethoven'in ***Pastoral Senfonisi***'nin birinci bölümü gelmişti. Daha çok İtalyan operatik repertuvarının hâkim olduğunu bildiğimiz İstanbul'da anlaşılan bu devirde yavaş yavaş Beethoven senfonileri de konserlerde çalınmaya başlanmıştı. Merak ettiğim trombon soloları ise Schubert'in - özgün Heine şiirinde olduğu kadar - müziğinde de karanlık olan ***Am Meer*** lied'inin ve lirik ***Sérenade***'ının aranjmanları çıktı. İlk yarının son eseri ise gazetenin imlâsıyla "Dwrzak"ın **Slav Dansı**'ydı. İkinci yarı Weber'in ***Freischütz***'ü üzerine fantezi, Sodermann'ın ***Cortège nuptial suédois***'ı ve Carl Philipp Emanuel Bach'ın ***Réveil du Printemps***'ı ile devam ediyordu. ***Pastoral Senfoni, Réveil du Printemps***; İstanbul'da bir Bahar Konseri veriliyordu besbelli. Ayrıca bugün eserleri İsveç dışında pek çalınmayan İsveçli August Söderman'ın neşeli ***Düğün Marşı*** da bu konserde çalınmıştı. Ancak konser inanılmaz garip bir potpuri ile sona ermekteydi: büyük ustaların meşhur besteleri üzerine ***Grande Fantaisie*** adını taşıyan bu eser "Bach, Mozart (***Marche militaire***), Mendelssohn, Beethoven, Chopin, Strauss, Verdi (***XIII. Louis Gavotu***), Weber ve Wagner"i İstanbul'da bir yapıtta bir araya getiriyordu. Tevekkeli değil, Çaykovski ikinci yarıya kalmak istememişti.

Gazetede birkaç gün sonra çıkan kritik yazısından, o akşam Tepebaşı'ndaki senfonik konserde dinleyici katılımının pek de yüksek olmadığı anlaşılıyordu. Üstelik Tepebaşı Bahçesi sezon için yeni açılmış; yazlık açık tiyatroda çalan orkestrayı promenad yapan halk dahi bilet almadan uzaktan dinleyebilmişti. Muhtemelen Çaykovski de konsere son anda böyle müdahil olmuştu. Ancak üst düzey sosyete bir gece evvel keman virtüözü August Wilhelmj'in Alman Büyükelçiliği'nde verdiği resitale gitmeyi tercih etmişti. Meşhur soprano Henriette Sontag'ın kendisini dinlediği zaman *"sen istikbâlin Alman Paganini'si olacaksın"* dediği, Franz Liszt'in de hakkında aynı görüşü benimsediği, zamanının tanınmış kemancılarından Wilhelmj de tesadüfen Çaykovski ile aynı günlerde İstanbul'daydı. Savaş esnasında korunan ganimetler gibi günümüze ulaşmayı başarmış o karınca duası gazete sütunlarında saklı kalan küçük yazılar büyüteçle gözümün önünde büyürken İstanbul'un bilmediğimiz bu sanatsal hayatı da âdeta hayalimde yeniden diriliyordu.

* Dönemin büyük keman virtüözü August Wilhelmj.
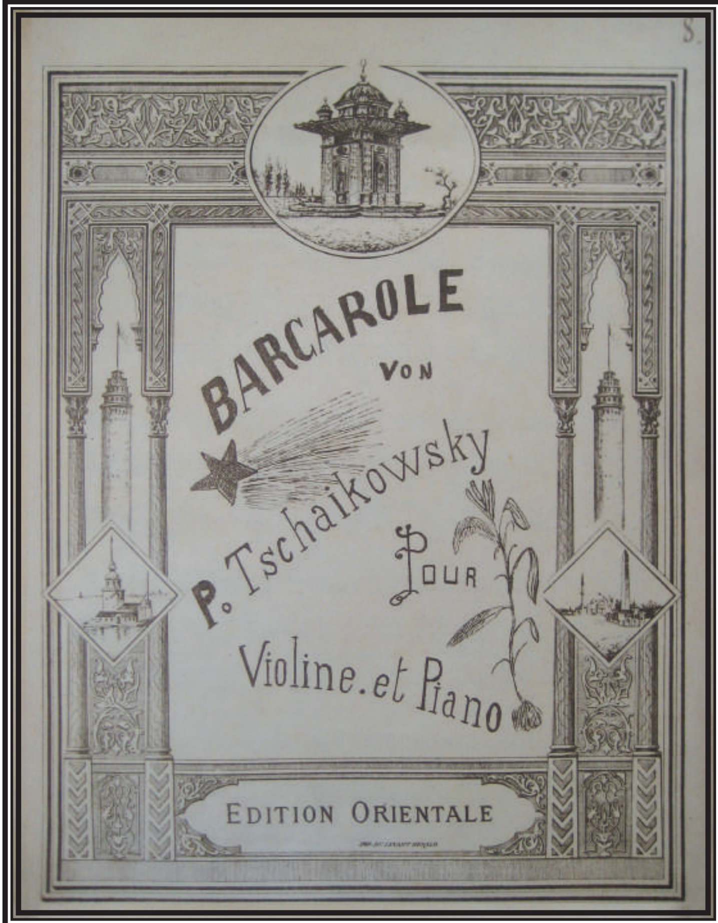
La Turquie gazetesi kritiği, Mozart ve Beethoven yorumlarını beğenmiş; Schubert'in ***Am Meer*** lied'inin icrasını da övmüş, ama ***Sérenade***'ının icrasını bir hayli zayıf bulmuştu. ***Slav Dansı***'yla ***İsveç Düğün Marşı*** bol bol alkış alırken, gazete Paul Lange gibi bu kadar zevk sahibi bir şefin nasıl olur da konserine büyük bestecilerin eserlerinin birbirine karıştırıldığı, ne olduğu belirsiz garip bir potpuri ile son verdiğine hayret etmişti. Demek ki İstanbul'da kültür ve sanat hakkında yazan insanlar o

Modeste'e ertesi günü gemiden yazdığı mektubunda Boğaz'ın beklentilerini çok aştığını, hiç tahmin etmediği gibi bulduğunu ifade eder. İstanbul'da en çok Aya Sofya'dan etkilenmiştir. İstanbul'un sokak köpeklerinden ise bir hayli şikayetçidir. "Köpeklerden o kadar nefret ettim ki, bütün nesillerine olan sevgimin yarısı gitti" diye yazar.

devirde hiç olmazsa bilinçli ve estetik sahibiydiler, diye teselli buluyorum bu son yorumu okurken. Ama ya gelecek? Gelecekte Tepebaşı'nın tarihçesini yazacak olanlar o cânım bahçenin nasıl yok edildiğine, beton yığınına çevrildiğine tanık olacaklar ve buraya nasıl binbir çabalamadan sonra, projesi Frank Gehry gibi bir mimara çizdirtilen, finansmanı dahi hazır bir konser salonunun inşa ettirilmediğini okuyacaklar. Çok yazık. Ama yine de olumlu düşünmek istiyorum; Çaykovski'nin Beyoğlu'nda Beethoven dinlediğini öğrenmemiz yüz küsur sene sürdüğüne göre belki bir gün Tepebaşı Yazlık Tiyatrosu da tekrar canlanır, ***Fındıkkıran***'da büyüyen o dev çam ağacı gibi. Kimbilir!

Konserden sonraki sabah, 17 Mayıs'ta, Çaykovski bir rehberle eski İstanbul'u ve bilhassa Aya Sofya'yı çabucak gezmeye koyulur. Anı defteri biraz kesik kesik ve kriptik de olsa bize dolaştığı bölgeyi ana hatlarıyla çizer: *"Galata Kulesi. Sultan'ın porselen köşkü. Müze. Yorgunluk. Manzara. Çınar ağacı. Aya Sofya. Köprü yakınlarında öğlen yemeği. Uzakta fresklerle bezeli bir camii. Köprü yakınlarında bir café. Gemi'ye dönüş".* Modeste'e ertesi günü gemiden yazdığı mektubunda Boğaz'ın beklentilerini çok aştığını, hiç tahmin etmediği gibi bulduğunu ifade eder. İstanbul'da en çok Aya Sofya'dan etkilenmiştir. İstanbul'un sokak köpeklerinden ise bir hayli şikayetçidir. *"Köpeklerden o kadar nefret ettim ki, bütün nesillerine olan sevgimin yarısı gitti"* diye yazar. Eski İstanbul'u genel olarak enteresan bulmuştur Çaykovski, ama kendisine cazip gelmez. 17 Mayıs akşamüzeri saat 5'te gemiye geri döner. Yine aynı küçük kamarasındadır; ama gemiye alınan canlı tavuklar karşısında şaşkındır. *Arménie* akşam çökerken demir alarak Marsilya'ya doğru hareket eder.

Çaykovski ise kardeşi Anatoly'e yazdığı mektubundan da anlaşıldığı üzere mehtaplı deniz yolculuğunun ve tanıştığı genç bir Türk subayla kurduğu dostluğun tadını çıkartmaktadır:

"Küçük dar kamaramda kalmayı tercih ettim. Bütün gece denizi ve ayışığını seyrettim ve bir deniz yolculuğunun bütün şiirselliğini içimde hissettim. Bugün biraz dalgalı. Pek çok kişi rahatsız - erkekler bile. Ben iyiyim ve hatta bu hareket ve köpüren mavi dalgaları seyretmek beni neşelendiriyor. Korku diye bir şey yok. Çevremdekilere iyice alıştım ve herkesle arkadaşlık kurdum, bilhassa Paris'e seyahat eden bir Türk subayla".

Çaykovski eserinin nota kapağındaki turistik İstanbul manzaraları

İşte Çaykovski'nin İstanbul'dan gelip geçişinin öyküsü bunlardan ibarettir. Şehre üç sene sonra, 1889 Nisan'ında tekrar geri dönecek, ama bu defa belki önceden yaşadığı tecrübeden ötürü otel aramak yerine akşamları limanda bekleyen gemisinde kalmaya devam edecek ve Yerebatan Sarnıcı, kayık sefası ve fayton gezintisi dâhil yine İstanbul'da pek çok turistik geziye çıkacaktır. Ama gördüğü bu turistik manzaraların bir gün kendi bestelerinden birinin İstanbul'da basılacak notasının kapağını süsleyeceğinden ise habersiz olmalıdır. Bir sahafın tezgâhında tesadüfen bulduğum ve üzerinde Kız Kulesi, Hipodrom Meydanı, Küçüksu'daki Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi ve Galata Kulesi görüntüleriyle, sanki geleneksel bir Türk bestesini lanse eder gibi İstanbul'da o devir *Levant Herald* Gazetesi'nin "Edition Orientale"i tarafından basılan Çaykovski'nin, keman ve piyano için aranje edilmiş haliyle ***Barcarole***'ünün bu nüshası kimbilir hangi konaklarda, hangi Büyükada köşklerinde, Boğaz yalılarında çalındı durdu. Artık meşhur ***Mevsimler***'inden bu Gondol Şarkısı'nı her dinleyişte onu Venedik'te değil, İstanbul Limanı'ndan hareket etmiş bir gemide gece vakti yalnız başına kamarasında mehtap ve denizin dalgalarını seyrederken hatırlayacağım; bir Haziran akşamı gittiğimiz kıyıda, dalgalar ayaklarımızı öperken ve esrarengiz bir hüzünle yıldızlar yukarıdan bize parlarken...

Yazarın notu: Çaykovski'nin mektup ve anı defterindeki tarihler, o devir Rus takvimine göre yazıldığı için Gregoryen takvimini 12 gün geriden takip etmektedir. Burada bütün tarihler 12 gün ileri alınarak verilmiştir. **A**

KAYNAKLAR

1. Rosa Newmarch, Tchaikovsky: His Life and Works, with Extracts from his Writings, and the Diary of his Tour abroad in 1888, Londra, 1900
2. Modeste Tchaikovsky, The Life and Letters of Peter Ilich Tchaikovsky, Londra, 1906
3. Wladimir Lakond, The Diaries of Tchaikovsky, New York, 1945
4. Galina von Meck (tercüme eden), An Autobiography by Pyotr Ilyich Tchaikovsky, Letters to His Family, New York, 1981
5. Alexander Poznansky, Tchaikovsky The Quest for the Inner Man, Londra, 1993
6. La Turquie Gazetesi, Mayıs 1886

